

A FRANCIA GYAPOT

ĆAMIL SIJARIĆ

Derült éjszakákon az ember untig elnézheti azt a fehéren világító és annyira titokzatos csillagrengeteget, amely végtelen hosszú sávban szeli át az égboltot, s amelynek a neve Tejút. A legenda szerint az egyik szomszéd a másik szomszédnak ellopta a zsetárból a tejét, s ahogy futott vele, elcseppent, elloccsant, áruló nyomot hagyott, és így keletkezett volna a Tejút. Bizonyos időnek előtte hasonló nyom vezetett Bosznián át is, ez is átszelte az egész országot, akárcsak a Tejút az égi boltozatot. A különbség csak az volt közöttük, hogy ama fönti utat csillagok alkották, és ragyogott, emezt a lentit pedig a gyapot hagyta maga után, és fehéredett. Abban is különböztek még, hogy az égboltot átszelő csillagútból semmi haszon sem volt, a Bosznián átvezető gyapotútnak ellenben sokan hasznát látták, mert a len- és kenderszöttest inget sutba vágva egyszerűbe pamutingbe bújtak az emberek.

Ezt pedig a francia gyapot adta.

Rossz idők jártak a francia gyapotra... Azelőtt tengeri úton érkezett Egyiptomból Franciaországba, most szárazföldön kellett szállítani, mert Franciaország hadiállapotba keveredett Angliával, s a tengerei le voltak zárva. És ez a szárazföldi útvonal Boszniát is érintette.

Azt senki sem tudja, mennyi gyapot érkezett Boszniába, de hogy kevesebb ment ki, az holtbiztos. Mert a gyapotbálákat úgy megtépdeste a tüske, a bozót, hogy a karavánutak valósággal kivirágoztak...

A tüskebozót munkájába az emberkéz is belesegített némileg, az is megvámolta a bálákat, hajdúkoknak hívott betyárok pedig egész rakományokat fordítottak le az útról. S minél inkább fehéredett az utak mente, annál több emberen világított a pamuting is, melynek anyagát se nem vetik, se nem aratják, hanem magától

megterem a kökénybokron, csak le kell szedni. Ami nem is nehéz, a gyerek is elvégzi; azelőtt kökényszedni küldték a gyerekeket, most gyapotszedni küldik a kökényesbe, s ami ág-bogat az út mentén letördöstek, az mind a francia gyapottól volt virágos; a nép nagyon is ráhajtott erre a szüretre — egyesek csak arra kérték a jóistent, bár még bőségesebben teremne a gyapot abban a bizonyos Egyiptomban, melyről addig azt sem tudták, hogy létezik. Mert amíg ott megterem a gyapot, addig itt a kender alkár ne is teremjen. Nem is vetették többé, nem kell már a szúrós kendering sem, amikor itt van a pamutkelme, amely valósággal simogatja a hátukat.

A falusi menyecskék, az évszázadokon át fonogatott kender-szösz helyett, most fehér, pókhálófinomságú pamutot tekertek guzsalyukra, és amikor a kenderétől merőben különböző fonal futni kezdett az ujjuk között, nem győztek csodálkozni, hogy van valami, amit fonni, szöni kell, amit viselni lehet, s mégsem kender. A szarajevói Bascsarsiján kiültek a portékájuk — tej, túró, tojás — mellé, és — hogy ne lopják hiába a napot — fontak. Látszott ezeken a fonó asszonyokon és a gyapotút menti falvakból való férfiak ingén, gatyáján is, hogy megette a fene azt a francia gyapotot, amely Bosznián megy keresztül; látták ezt a franciák is, és követelték a szarajevói kajmekántól, vessen véget ennek, a betyárokat pedig fogdossa össze és büntesse meg. Amikor híre ment a kajmekán zordon fenyegetőzésének, miszerint halállal büntetetik mindenki, aki pamutingben előtaláltatik, az emberek levetették, s visszabújtak a kenderszöttesbe.

Egyet, a Vitezből való Bejtullahot kivéve, aki honnan is tudhatta volna, mi keresnivalójuk van Boszniában a franciáknak, és milyen büntetést helyezett kilátásba a kajmekán. Maga az ördög vihette rá Bejtullahot, hogy éppen a legrosszabbkor s minden tényleges szükséglet nélkül fölkerelkedjék Vitezből és beveressen Szarajevóba — még hozzá a tiltott francia pamutból szőtt ingben!

Többször is végigsétált a csársin — főnről leig és lentről fölig, pontosan úgy, mint amikor a parasztnak dolga nincs, ám ideje van, és hát, unalmában, éppen kedve szottyant végigsétálni a csársin... Ez az a tempós paraszti járás, amikor hátratett kézzel bal-lag, semmit nem vesz és semmit nem árul az ember, s amikor úgy tetszik, a világ minden dolga közül még csak egy maradt elvég-zetlen: az, hogy szemével és lábával megmérje a csársi hosszát. Az állá alatt árulkodva fehéredett az ing, így mindenki, akár messzi-

ről is, láthatta, hogy pamutból van. Az emberek megálltak, és kikerekedett szemmel nézték. Nem tudták, mit gondoljanak. Íme egy ember, egyetlenegy az egész csásrin, aki pamutingben sétafikál itt, fittyet hányva a kajmekánnak és a franciáknak! Hogy merészeli? — csodálkoztak, hiszen mindenki levetette a pamutot, s visszavedlettek a kenderbe, vagy még abba sem. Hát ez a paraszt vagy mérhetetlenül bátor, vagy bolond; ha egyik sem a kettő közül, akkor egyszerűen nem tudja, mi vár azokra, akik megdézsmálták a francia gyapotot. Ha tehát elcsúszik abban az ingben, a fejével fizet meg Bosznia összes pamutingéért és valamennyi hajdúkjáért. Sajnálkozó pillantással búcsút vettek tőle, s hagyták, hadd méregesse a csársi hosszát, úgysem méregeti sokáig.

Bele is futott mindjárt Juszufba, a városi pandúrba. Ennek a Juszufnak már messziről a szemébe nyilamlott a francia pamuting fehérsége — hát úgy csapott le rá maga is, mint az istennyila. Megragadta a paraszt bekecsét, és szorította, szorította, a bekecsét is, meg a nyakát is, ahogy csak bírta. Még hozzá akkorá ügybuzgalommal, mintha egész Franciaország és egész Bosznia szeme rajta volna, s mintha biztatnák is: csak rajta, erősebben. Ő meg szorongatta a parasztot teljes erejéből, s közben jelentette 'ássan Franciaországnak és Bosnyákországnak — „Ezt érdemli a pamutért, ezt érdemli ezért az ingért!” Mintha itt, a csársi kellős közepén alkarta volna megfojtani — hadd lássa a világ, hogy jár az, aki lopja a francia gyapotot; ezt a vétket különben is megfojtással büntették, s az ítélet-végrehajtó is a pandúr volt. Azazhogy nem is kellett hozzá ítélet, anélkül is végre lehetett hajtani, mert azt már eleve kimondták a gyapottolvajok fejére.

Csődület támadt, a nép kíváncsi volt, mit művel a pandúr a paraszttal. Juszuf pedig — nem is annyira az ing, mint amennyire a bábész közönség miatt — egyre kegyetlenebbül sanyargatta és fojtogatta a parasztot; nem esett nehezére, olyan vékonydongájú, satnya egy ember volt az illető; földhözragadt szegény ember a Travnik melletti Vitezből, ám jó állapotban levő, új ing, vesztére, francia gyapottból szőtt ing volt rajta.

Juszuf, miután mindenféle sanyargatással és a fojtogatással olyan szemléletesen megmutatta a csődületnek, mekkora hatalma van egy pandúrnak, ha gyapottolvajt fog, leráncigálta a paraszt felsőruháját, s megparancsolta, hogy egy szál ingben ott ácsorogjon a tömeg előtt, ne moccanjon, és hallgasson, illetve csak akkor beszéljen, ha ő kérdezi; előbb is megkérdezte, hogy hívják.

- Bejtullahnak — felelte a paraszt.
 — Hová valósi vagy, Bejtullah?
 — Vitezi.
 — Hát az inged? Az hová valósi?
 — Az ingem Egyiptomból való.
 — Na, ne mondd! — gúnyolódott Juszuf. — Hogy a fenébe nyújtóztál akkorát, hogy Egyiptomból szerezz pamutinget?
 — Nem nyújtóztam — felelte Bejtullah. — A gyerekek kerekedtek fel és szedték össze a gyapotot a bozótról. Az asszony meg kimosta, megszótte, és megvarrta nekem ezt az inget, a gyerekeknek pedig kettőt-kettőt. Nem tudom, minek markoláosztad a torkomat.
 — Hogy megmondd: honnan az inged.
 — Éntőlem már mindenfélét kérdeztek az emberek, de azt még senki, hogy honnan az ingem; a gyerekek szedegették össze a gyapotot, ha nem szedik, elhordta volna a szél — vélekedett Bejtullah.
 — Tudod-e, kié az a gyapot? — kérdezte Juszuf.
 — Hallottam, hogy a franciáké. De ami a bozótosban van, az mindenkié; azé, aki elsőnek összeszedi. S aki elsőnek inget sző belőle; mit tantasz itt egy szál ingben, világ csúfjára?
 — Mert loptad a francia gyapotot.
 — Nem loptam, a gyerekek szedték össze. Minek lopnám, amikor mindenütt van belőle az út mentén: karavánok szállítják, az út menti ágak kitepdésik. A gyerekek összeszedik.
 Juszuf oda se figyelt; neki, a városi pandúrnak, nem az igazság volt a fontos: hogy Bejtullah lopott-e vagy sem, hanem az, hogy az összecsódlult sokaságnak megmutassa, mi mindenre van joga neki — Juszufnak, a városi pandúrnak, ha bűnöst fog; ha a csársi eddig nem tudta, hát most tudja meg és vésse eszébe. Ez a vitezi paraszt a francia gyapotból szőtt ingében — mint elfogott delikvens — most jól jött neki, hogy kiélje rajta a csekély hatalommal felruházott kisemberek szenvedélyét, mely hatalom annál nagyobb, minél gyengébb az, akin gyakorolják.
 — Nézd meg magad, mekkoroka vagy! — biggyesztette el a száját Juszuf.
 — Ha egyszer az isten kicsinek teremtett; isten akaratából vagyok ekkora, amekkora — válaszolta Bejtullah.
 — Tudod-e, hogy emiatt a semmi kis ing miatt csetepaté törhet ki Bosznia és Franciaország között?

— Nem tudom — jelentette ki Bejtullah.

— Majd megtudod, ha a franciák megjelennek itt, ugyanezen a csársin, miattad és a rajtad levő, ugyanezen ing miatt. Nem azért veszik ők a gyapotot Egyiptomban, hogy téged öltöztessenek vele ott Vitezen, hallod-e, Bejtullah?! Meglehet, hogy már holnap elébed állít a francia, s megkérdezi: honnan rajtad ez az én pamutomból való ing? S akkor te, Bejtullah, mi mást válaszolhatsz neki, mint azt, hogy megloptad őt.

— A gyerekek böngésztek a bozótosban.

— Ezt a francia nem veszi be.

— Márpedig én mindenkinek csak ezt mondhatom — vélekedett Bejtullah. — Istennek, az embereknek és annak a franciának is; becsületes ember vagyok, a gyerekek szedték össze.

— Maga elé rendel majd a kajmekán is, és meg fogja kérdezni: hogy kerül rád ez az ing, Bejtullah? Azelőtt kenderszötesben jártál, most meg pamutingben jársz, hát miféle szerzet vagy te, Bejtullah, egyiptomi vagy vitezi? Inged szerint egyiptomi vagy. S nem fogja végigvárni, amíg sorjában elmeséled, hogy a gyapotot elsodorta a szél, a jó gyerekek meg szépen összeszedték, hanem átad nekem, én pedig, Bejtullah, fojtogatok! Megfojthatnak a franciák is, nehogy azt hidd, hogy messze vannak és nincs mit tartanod tőlük. Itt vannak ők a Kolobara hánban — a Han Française Kolobarában, azért is bérelték ki, hogy szemmel tartsák a gyapotjukat. Megeshet, hogy a kajmekán kiszolgáltat a franciáknak, hogy ők ítélkezzenek feletted, mivel az ő pamutjukat viseled. De a franciák aztán megint csak nekem adnak át, hogy hajtsam végre az ítéletet; egy szó, mint száz: akárki ítél el, az én két kezem fojt meg.

— Hát fojtson. A gyapotot a gyerekek szedték össze.

— Ezt már százszor hallottam, s nem fogadom el. Most pedig mondd meg nekem, minek jöttél Szarajevóba, amikor nincs piaci nap; mért jöttél pont ma, amikor a kajmekánnál ott ül a francia konzul — és éppen a gyapot ügyében; mért jöttél, Bejtullah a városba, és mért sétafikáltál a csársin a francia pamutból szőtt ingedben?

— Nem tudom, mért jöttem be; nem tudtam mivel agyoncsapni az időt, gondoltam, benézek Szarajevóba — vonogatta a vállát Bejtullah.

A sokaságból, amely lankadatlan kíváncsisággal szemlélte, hogy

egy ing miatt mit művel a pandúr az emberrel, ekkor kiszólt egy hang:

— Ha az ítélőképességem nem csal, ez az ember becsületes.

— Nem lehet becsületes, ha egyszer pamutinget visel — vetette ellen valaki.

— A gyerekek szedegették össze... — motyogta Bejtullah.

De közbeszólt egy harmadik is:

— Az a szerencséje, hogy ilyen satnya maradt, ezért aztán az inge is kicsi, minék okáért a bűne sem nagy, következőképpen a büntetés sem lehet túlságosan súlyos. Mindez arányban kell hogy legyen egymással.

— Igaz is. Az volna az igazság, ha a büntetést az ingével arányban szabnák ki — helyeselt valaki.

— Az ingét meg fogják mérni — jelentette ki a pandúr. — A mieink röffel, a Han Français Kolobara-beli franciák pedig méterrel, mert náluk a méter járja, nem a röff. Az itt jelenvaló Bejtullahot tetőtől talpig le fogják mérni röffel is, méterrel is. Nyújtsd ki a kezéd, mondják majd, és azt is lemérik. A mieink röffel, a franciák méterrel. Ebből aztán pontosan meg tudják állapítani, mennyi lopott pamut ment rá az ingre; amikor mértéket vettek róla, utána megint előveszik, és leírják, milyen ember belsőleg és külsőleg. Ebből aztán megállapítják, hogy hajlamos-e a lopásra s hogy a francia gyapoton kívül lopott-e még valamit. Megkérdézik, miye van odahaza, s azt is szépen följegyzik a mieink is meg a franciák is.

— Tehenem van és kecskéim — mondta Bejtullah.

— Ezt majd a franciáknak mondd. Emberek, látjátok, minden francia tudni fogja, hogy ennek a Bejtullahnak hány kecskéje, hány családja és mennyi földje van; mert azok bizony mindent beírnak, ha rajtacsípnek valakit.

— Családom van, földem nincs — igazította helyre az igazságot Bejtullah.

— Aztán a franciák — folytatta a pandúr — majd dobra verik a házat meg a földjét, hogy megtérítsék belőle a kánt.

— Házam és családom van — ragaszkodott az igazsághoz Bejtullah.

— A gyerekeidet nem bántják... Hanem ezt az inget lehúzzák rólad, s akkor többé nem a tied, hanem az államé lesz.

A pandúr kihasználta az alkalmat, hogy megmutassa a népnek, milyen pontosan tudja, mi lesz a vitezi paraszttal, ha a két állam

labdázni kezd vele, ha faggatni kezdik, hogy mi a neve, hová való és miért lopott; rajta keresztül megtalálják a többi tolvajt is, és ezzel vége szakad ennek a kutyalakodalomnak: nem dézsmálják többé a francia gyapotot Boszniában. De ha nem lenne vége, a franciák megneheztelnének Boszniára, s kártérítést követelnének — előbb szép szóval, utána pedig — ha Bosznia nem hallgatna a szép szóra — karddal, és akkor vér folyna mindkét részről. Mutatóujját Bejtullahra emelte, mondván:

— Vér folyna e miatt a semmi kis ember miatt!

— Hadd folyjon — nyakaskodott Bejtullah. — Én tisztességes ember vagyok. Azt a gyapotot a szél sodorta hozzánk, a gyerekek meg összeszedték.

— Vér folyna a miatt az ing miatt, amely ezen a csipiszen van — folytatta a pandúr.

— Hadd folyjon a csipisz miatt. Ha csipisz vagyok, az isten teremtett ilyennek. Azt a gyapotot pedig a gyerekek...

Egy hang hallatszott a tömegből:

— Emberek, ha emberek vagyunk, magunk is megtudjuk ítélni, hogy ez az ember bűnös-e. Ha bűnös, magunk is ítélkezhetünk fölötte, mert a csársin csípték el, a csársi pedig annyi ember felett ítélkezett már és annyi embert küldött a másvilágra, hogy ezt a parasztot is elítélheti az inge miatt. Tudjuk, ki ez az ember: vitezi paraszt, a neve Bejtullah. A mondott Bejtullah pamutinget visel, márpedig tudjuk, hogy a francia pamutot dézsmálják. Viszont nem tudjuk a legfontosabbat: azt, hogy mennyi pamut ment bele az ingbe. Ha van közöttünk szabó, s éppen nála van a rőf, lépjen közelebb, és mérje le az inget. Legyen minden úgy, ahogy az igazság megkívánja, ne érje igazságtalanság az embert.

— Hadd érjen igazságtalanság — mondta Bejtullah. — Én igaz ember vagyok, a gyerekek böngésztek...

— Van valakinek rőfje, emberek? — állhatatoskodott az igazság bajnoka.

— Vagyunk itt néhányan, akik mérünk és szabunk — hallatszott egy hang, a tömegből, miközben magasba emelkedett egy mérőléc.

A pandúr nem engedte meg, hogy mértéket vegyenek a bűnös-ről, mondván, a csársi csak azt mérheti, amit vesz és elad, ez a paraszt pedig nem eladó; arra, hogy megmérje és megbotozza, annak van joga, aki majd ítélkezik fölötte.

— Hadd mérjenek és hadd botozzanak — mondta Bejtullah. — Én tisztességes ember vagyok.

— Az inged az ellenkezőjéről árullkodik.

— A gyerekek szedegették...

Ekkor felharsant egy erőteljes hang, és a tömegből előállt egy nagy darab ember — és ennek a nagy darab embernek az erőteljes hangja úgy harsant, hogy mindenki elhallgatott:

— Emberek, nem jó ez nekünk...

A tömeg várta, hogy mit fog még mondani. A közbeszóló pedig még harsányabban folytatta:

— Nem jó Boszniának...

Ennek a nagy szónak hallatán, hogy Bosznia, mindenki elhallgatott. Mi lehet az, ami nem jó Boszniának?

— Az a nem jó, hogy ez az ember ilyen...

— Milyen? — kíváncsiskodtak egyesek.

— Ilyen kicsi, testvéreim. Néztétek, mekkoraka egy ember bosnyák létére! Ez túrhetetlen..., nem vagyunk mi ilyenek!... Nem engedhetjük meg, hogy amíg vallatják, felülről nézzenek rá a franciák, ő meg rájuk alulról. Hogy kinevessék és rajta keresztül egész Boszniát is; Bejtullah helyett vigyetek engem a franciák elé, hadd lássuk, melyikünk fog nevetni. S hogy ki lesz az, testvéreim, aki fölneéz, és ki az, aki lenéz; őhelyette állítsatok oda engem. Emberek, Bosznia nagy, nem olyan, mint ez a Bejtullah. Ámbátor ő nem oka, hogy kicsi maradt.

— Kicsi vagyok, de becsületes — ketyogott közbe ismét Bejtullah.

— Hallgass, téged senki sem kérdezett; ha törpe vagy is, azért a nyelved jókora — ripakodott rá a nagy darab, erős ember. Egyesek odafordultak, hogy lássák, s bizony valamennyien fölneéztek rá.

— Hej, bárcsak te dézsmáltad volna azt a gyapotot őhelyette — sóhajtotta valaki szinte szomorúan.

— Megteszem én... megteszem, csak azért, hogy lenézhessek a franciákra!

Aztán a pandúrhoz fordult:

— Ne kísérd be ezt az embert a Kolobarába; ha bűnös, ha nem, ne vedesd a franciák elébe.

— Ha egyszer elfogtam, elő is kell állítanom a mieimknél és a franciáknál is. Ilyen az előírás; ha nem kísérném be, éppolyan bűnös lennék, mint ha magam is loptam volna. Elveszíttem a kenyerelem.

— Veszítsd! — mondta a nagy darab, erős ember.

— Igen, hogy aztán rád szoruljak! Nem vagyok én mai gyerek, hogy a kenyermel játsszak. Úgysem te etetnél. Inkább jót nevetnél rajtam — mondta hunyorogva és a nyakát húzogatva a pandúr.

— Nem foglak etetni, ezt tisztázzuk mindjárt, de veszítsd el a kenyered e miatt az emberke miatt; nem etelek, de nem is nevetlek ki.

— Hát akkor... a csársi fog etetni? Jól tudom én, milyen az, amikor a csársi etet valakit, nem akarok kegyelemkenyérre jutni — védekezett a pandúr, ám a másik nem tágitott:

— Nem etet majd a csársi sem, de veszítsd el a kenyered.

— Hogyne... hogy akkor éhen haljak!

— Halj éhen, de ne kísérd be ezt az embert. Kísérv be engem. Máris indulhatunk: én előtted, te a sarkamban, irány a Kolobara.

— Nem vihetek be igaz embert — ellenkezett a pandúr.

— Odabent majd bűnösnek vallom magam — malkacskodott a másik. — Azt mondom, hogy Bosznia szívéből való vagyok, és megmondom nekik, hogy fölülről nézek rájuk, mivelhogy úgy is nézném azokat a franciákat, ha elébük állítanál.

Csend támadt, majd egy dallamos hangocska hallatta magát:

— Hű, emberek, ez lenne aztán a jó a mi Boszniánknak! Képzeljétek el, ennek az embernek a feje a mestergerendát éri, s onnan föntről néz le a franciákra. Azok meg sehohol semmi kis emberkének, még ennél a Bejtullahnál is kisebbek. Hej, bárcsak neki jutott volna eszébe belenyúlni abba a gyapotba! Hogy az mit jelentene Boszniának, emberek!...

Noha ráparancsoltak, hogy hallgasson, Bejtullah szólalt meg:

— Állok elébük. Azt a gyapotot a gyerekek... a szél széthordta, a gyerekek meg összeszedték.

Rászóltak, hogy ne emlegesse már vagy századszor a szelet és a gyerekeket, Vitezben talán még el is menne kifogásnak, de a csársin nem. A pandúr pedig vezesse már, ahová akarja, ha egyszer bűnös és bolond — és bolondok ők maguk is, hogy itt ácsorognak és lopják isten drága napját egy jöttment paraszt meg az inge miatt. Mások viszont úgy vélekedtek, hogy a pandúr ne fogja le a parasztot, hanem eressze szélnek — menjen Vitezbe, ahonnan jött, még ha bűnös is, mert nem igazság, hogy egyedül ő bűnhődjön mindazokért, akik francia pamutból készült ingben jártak, most pedig, amikor ezért büntetés jár, hamar-gyorsan levették.

A sokaság kis híján hajba kapott azon, hogy a parasztot szabadon kell-e bocsátani vagy sem. A vitának a pandúr vetett végét, mondván, hogy ennek eldöntése nem a csársi dolga, hanem az övé; azért, hogy az ilyeneket elfogja és előállítsa, nem a csársi kapja a fizetést, hanem ő — Juszuf, s mondhatnak, amit akarnak, ő ezt az embert tömlőcbe veti.

— Vigyél a tömlőcbe — mondta Bejtullah. — Én tisztességes ember vagyok.

— Megmondtam, hogy hallgass — szólt rá az a nagy darab, erős ember a maga dörgő hangján. — Nem vagy tisztességes ember. Az inged elárulja, milyen vagy. Én azonban nem engedem, hogy a pandúr a franciáik elé citáljon. Azt sem, hogy tömlőcbe vessen. Halljad hát, pandúr, mit mondtam, s amit mondtam — megmondtam, nálam nincs visszalkozás; ilyen komisz a természetem.

Akkora sértés volt ez, hogy nem lehetett lenyelni.

— Én téged nem ismerlek — kezdte a pandúr lassan, maró gúnnyal a hangjában —, mondd meg tehát, mi fán terem az az erő és az a komisz természet, amellyel megalkadályozhatod, hogy ezt az embert tömlőcbe vessem. Senki emberfia meg nem tilthatja, hogy a kötelességemet végezzem, te sem, ha még egyszer akkora lennél is. Bekísértem én ilyeneket is, mint te, be én, végigkocogtunk szép lassan a csársi hosszán, pedig azokban is komisz természet volt; a börtönben mindenki leszokik a komiszszágról. Egyesektől, akikből kiűztem a komiszszágot, megkérdeztem a nevüket, de bizony nem jutott eszükbe sem a nevük, sem az, hová valók; megtörténhet, hogy te is elfelejted, honnan szalasztottak.

— Vezess — szólalt meg Bejtullah. — Azt a gyapotot pedig a gyerekek szedték össze.

— Azt mondtam, megmondtam: nem engedlek bekísértetni — hajtogatta a nagy behemót.

Őutána egy éles hang szólalt meg, a gazdája nem látszott, de mindenki fülelni kezdett, mert fenyegetőzött:

— Én is mondanék valamit ennek a pandúrnak itt, aki az állam kenyerét pusztítja, hallja hát szómat, és halljátok ti mind: Juszuf pandúr, ha ezt az embert nem kíséred be, én jelentelek fel, de mindjárt, és akkor, Juszuf pandúr, lerángatják rólad az állami hacukát, és e helyett a paraszt helyett téged csuknak le, Juszuf, ő pedig Vitezben sütteti majd magát a nappal, és jót röhög rajtad is, Juszuf, meg mirajtunk is, ahányan csak vagyunk. Én megmond-

tam, te hallottad, ne mondd holnap, hogy nem hallottad.

Csend lett, csupán távoli léptek koppanása hallatszott valahonnan lentről, a kövesútról.

— Hallottam — kezdte vontatottan a pandúr. — Csak éppen nem tudom, kicsoda fenyeget.

A szemével kereste a közbeszólót, meg is találta, mert az a tömeg feje fölé ágaskodott, hogy mindenki lássa.

— Látsz? — kérdezte.

— Alig — felelte a pandúr. — Látom, nem vagy akkora, amekkora lármát csapsz. Persze, ha mindenestül itt vagy, s nem vagy még valahol.

— Meglehet, hogy van belőlem még valahol, de neked untig elég annyi, amennyi itt van. Láttál, de hát hallottál is? — kérdezte az ismeretlen.

— Hallottalak — válaszolta Juszuf. — Egy pandúrt fenyegetél meg a csársin. Ám Juszuf nem ijed meg tőled, ha még egyszer akkora lennél is, ha te meg az a másik; aki előtted fenyegetőzött, egymás tetejébe álltok is, Juszuf akkor sem fél tőletek — vágta ki bátran és vitézül a pandúr.

— Pedig jobb volna, ha félnél, Juszuf!

— Kit fenyegetsz te? Melyik Juszufot?

— Téged.

— Melyik pandúrt fenyegeted te?

— Téged.

— No, ha engem és ugyanazon Juszuf pandúrt fenyegeted, aki itt állok, akkor tudd meg, csak azért is szabadon bocsátom ezt az embert, hogy jól eszedbe vésd és elmondd mindenkinek, hogy Juszuf senkitől sem fél.

Majd, hangos szóval, Bejtullah felé fordult:

— Dacból engedlek el. Hadd lássa az illető, hogy nem félek senkitől; olyant még nem szült anya erre a világra, akitől Juszuf fél. Menj haza, méghozzá ebben az ingben, amelyikben jöttél is, ördögfajzat! Még hogy Juszuf megijedjen valakitől... olyan nincs. Te meg, sátán, eredj — vetette oda Bejtullahnak.

— Zárj be — nyakaskodott Bejtullah. — A gyerekek összeszedték... Az asszony megvarrta. Becsületes ember vagyok.

— Menj! — ripakodott rá Juszuf.

— Emberek, ilyen még nem volt, mióta csársi a csársi; ezt mind a gyapot hozta a fejünkre, és mi lesz még itt!... — sápitozott valaki. Nyomban utána megszólalt az is, aki fenyegetőzött az imént:

— Te, Juszuf, meg az, akit szabadon engedél, egyformák vagyok; sőt rosszabb vagy nála — és meglásd, börtönbe kerülsz helyette, ha rám hallgatnak azok, akik a mundért rád adták s akik állami kenyeret adtak a kezébe.

— Dacból vagyok olyan, mint ő — felelte Juszuf —, és dacból vagyok rosszabb önála, és truccodra engedtem szabadon; nem fér a fejedbe, hogy pusztán tőlem függ, kit záratok be és kit ereszték szélnek, és senkinek sem tartozok számadással, ha százszor is kincstári mundér van rajtam.

A másik azonban nem hagyta annyiban.

— Lehúzzuk rólad, s akkor meztelen maradsz.

— Anyaszült meztelenül is magam embere leszek — állt készen a válasszal Juszuf, majd a csődület felé fordulva elordította magát: — Oszolj, ne várjátok, hogy én oszlassalak szét benneteket! Te meg, Bejtullah, ha hazaérsz, vedd le azt az inget.

— Nem vetem le. A gyapotot a szél sodorta el, a gyerekek csak összeszedték. Éppolyan igaz vagyok, akárcsak jómagad. A gyerekek összeszedték, az asszony megvarrta.

— Emberek...

— A gyapot... ezt mind a gyapot hozta ránk.

De hát a karavánok továbbra is jártak.

Fehéredett Bosznia, akár az égen a Tejút.

BORBÉLY János fordítása